

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is an author's version which may differ from the publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/77652>

Please be advised that this information was generated on 2017-12-06 and may be subject to change.

Politiecultuur en politiepraktijken. Empirische en theoretische kanttekeningen bij een kernbegrip

Jan Terpstra

Een van de belangrijke noties die het sociaalwetenschappelijke politieonderzoek heeft opgeleverd, is dat politieorganisaties over een eigen, specifieke beroeps- of organisatiecultuur beschikken. Zeker in de beginjaren van dit onderzoeksgebied is hiernaar, vooral in de VS en in mindere mate Engeland, veel en diepgaand onderzoek verricht. De betreffende studies (o.a. Skolnick, 1966; Bittner, 1970; Westley, 1970; Rubinstein, 1973; Manning, 1977; Muir, 1977) hebben inmiddels de status van klassiekers op dit terrein verworven. Zij bepalen tot op de dag van vandaag in belangrijke mate het beeld over de gang van zaken op de werkvloer bij de politie. Het begrip politiecultuur vormt sindsdien in studies naar het (interne) functioneren van de politie een vast referentiepunt. Politiecultuur lijkt dan ook één van de meest vanzelfsprekende inzichten die politiestudies de afgelopen decennia hebben opgeleverd. Sklansky (2007: 20) spreekt in dit verband van een *'unquestioned orthodoxy'*. Recente handboeken en overzichtstudies op dit terrein besteden hieraan dan ook stevast ruim aandacht (o.a. Newburn, 2003; McLaughlin, 2007; Fijnaut, et al., 2007; Jaschke et al., 2007).

Hoe aansprekend de gedachte van een eigen en specifieke politiecultuur is, blijkt onder meer uit het feit dat dit inzicht ook buiten de wetenschap is aanvaard. In Nederland wordt dit begrip ook door huidige generaties politiemensen regelmatig gebruikt bij de interpretatie van het functioneren van hun organisatie. Mede hierdoor lijkt de gedachte van een specifieke politiecultuur een hoge mate van plausibiliteit te krijgen, een voorbeeld zowel van de veelal sluipende doorwerking van sociaalwetenschappelijke inzichten in praktijk en beleid, als van de door Giddens (1982: 11-14) beschreven dubbele hermeneutiek.

Ondanks deze klaarblijkelijke successen, zijn belangrijke kanttekeningen te plaatsen bij de betekenis van het concept politiecultuur en de vanzelfsprekende status die het sinds de jaren zestig in de politiewetenschappen heeft verworven. Dit is het thema van deze bijdrage. Daarbij wordt tevens ingegaan op een mogelijke richting voor verder onderzoek naar de cognitieve, normatieve en symbolische aspecten van de politiepraktijk. De opzet van dit stuk is als volgt. Eerst wordt een korte schets gegeven van het begrip politiecultuur. Daarna komen achtereenvolgens de belangrijkste empirische en theoretische beperkingen aan bod van de gedachte van een specifieke politiecultuur. De bijdrage besluit met een schets van een mogelijke richting voor verder onderzoek.

Politiecultuur als thema in politiestudies

Vaak is geconstateerd dat het begrip politiecultuur op uiteenlopende manieren wordt opgevat. Bovendien wordt het in de regel op tamelijk losse wijze ingevuld (Chan, 1997: 43; Terril, Paoline en Manning, 2003, Cockcroft, 2007). Strakke definities zal men hier tevergeefs zoeken. Voor Manning (1977: 143) gaat het hier om de 'kernvaardigheden, cognities en voorkeuren' die voor betrokkenen bepalen wat 'goed' politiewerk is en aan welke vaak informele en soms nauwelijks geëxpliciteerde eisen een 'goede' politiemedewerker moet voldoen. De omschrijving van Reiner (2000: 87) sluit daarop aan, maar legt ook een relatie met de aard van het politiewerk: de waarden, normen, perspectieven en ambachtelijke regels die het gedrag van politiemensen in belangrijke mate inspireren en die ontstaan als antwoord op de druk en spanningen waarmee politiemensen in hun werk worden geconfronteerd. Chan (1997: 43) benadrukt vooral het informele karakter van de politiecultuur als 'een laag van informele beroepsnormen en waarden' tegen de achtergrond van een door haar als 'rigide hiërarchie' opgevatte politieorganisatie.

Het onderzoek naar politiecultuur kent zijn basis in de studie van Westley (1970), uitgevoerd eind jaren veertig bij de plaatselijke politie in de Amerikaanse stad Gary (Indiana), maar pas gepubliceerd begin jaren zeventig. Deze studie bepaalt tot op de dag van vandaag in hoge mate internationaal het beeld van de politiecultuur. Westley schetst een organisatie die moet opereren in een grotendeels als vijandig ervaren omgeving. Dit draagt ertoe bij dat isolement, zelfbescherming, geheimhouding en onderlinge solidariteit centrale waarden zijn voor politiemensen. Daardoor vormen zij vaak een gesloten front tegenover de buitenwereld. Gebruik van geweld komt volgens Westley niet alleen vaak voor, maar zou door medewerkers van de door hem onderzochte organisatie ook als normaal en onvermijdelijk worden beschouwd. In de opvatting van Westley staat de politie wantrouwend tegenover haar omgeving. Cynisme zou een tweede natuur zijn voor politiemensen. Het onderzoek van Westley komt tot enkele bevindingen die ook in latere onderzoeken vaak naar voren zijn gekomen, zoals de voorkeur van politiemensen voor *crime fighting*-taken (in hun ogen het 'echte' politiewerk), terwijl in de praktijk een aanzienlijk deel van hun werkzaamheden bestaat uit vormen van dienstverlening (zie bijvoorbeeld Punch en Naylor, 1973).

Het beeld van de politiecultuur is in een reeks van ethnografische studies in de jaren daarna verder uitgewerkt. Eén van de belangrijkste voorbeelden daarvan is het onderzoek van Skolnick (1966). Hij beschrijft de typische politie '*working personality*' die zou ontstaan in reactie op drie centrale elementen van het dagelijkse politiewerk, namelijk de gevaren die het werk op straat voor politiemensen met zich meebrengt, het aan hen toegekende gezag en de problemen om dit waar te maken, en de eis dat hun werk efficiënt moet zijn. Het onvoorspelbare karakter van dreiging en gevaar zou politiemensen argwanend maken tegenover hun omgeving. Het zou hen in een sociaal isolement brengen, de noodzaak van onderlinge solidariteit onder collega's benadrukken en ertoe bijdragen dat zij in emotioneel en politiek opzicht vaak conservatief zouden zijn.

Door Reiner (2000) is op basis van deze en andere studies een overzicht gemaakt van de belangrijkste elementen van de politiecultuur ('*cop culture*'). Ten eerste zouden politiemensen aan hun werk een bijzondere missie toeschrijven, waardoor hun werk een sterke actiegerichtheid krijgt. Tegelijk, en dat lijkt enigszins tegenstrijdig, zouden politiemensen nogal cynisch staan tegenover burgers en pessimistisch zijn over de mogelijkheden de samenleving positief te beïnvloeden. In het verlengde daarvan zouden politiemensen wantrouwend staan tegenover niet-politiemensen (burgers, politici en soms leidinggevendenden die in de ogen van uitvoerende politiemensen te ver af staan van de 'echte politiepraktijk'). De keerzijde hiervan is dat politiemensen sterk de nadruk leggen op onderlinge solidariteit waarbij zij de afstand tot de buitenwereld benadrukken. Daarmee kenmerkt de politie zich door een sociaal isolement. Bij interne fouten bestaat de neiging de rijen te sluiten en de 'vuile was niet buiten te hangen'. De politiecultuur reikt vanzelfsprekende indelingen aan van burgers naar de mate waarin zij worden beschouwd als 'respectabel' of als 'probleemvolk'. Deze cultuur zou ertoe bijdragen dat politiemensen vaak conservatief zijn, reden waarom zij zich verzetten tegen verandering van hun organisatie of werk. Onderdeel daarvan zou zijn dat binnen de politie negatieve opvattingen over leden van etnische minderheidsgroeperingen heersen. De politiewereld zou bovendien een tamelijk traditioneel machokarakter hebben. De politiecultuur benadrukt het 'doekarakter' van politiewerk, met een afkeer van abstracte, academische kennis, waarbij 'boeven vangen' als het 'echte politiewerk' wordt beschouwd (vgl. Chan (1997), Foster (2003), Herbert (1998), Punch, Tieleman en Van den Berg (1999), Skolnick (1966) en Terril, Paoline en Manning (1998)).

Het begrip politiecultuur is van meet af aan vooral in verband gebracht met negatieve aspecten van de politie. Beschrijvingen van deze cultuur laten vooral de minder sympathieke en minder vriendelijke kanten zien van de politiepraktijk. Het begrip wordt bovendien gebruikt om uiteenlopende ongewenste verschijnselen die aan de politie worden toegeschreven, te verklaren. Westley (1970) meende op deze wijze een verklaring te kunnen geven voor onder meer een buitenproportioneel gebruik van geweld, corruptie bij de politie en een verstrengeling tussen politie en plaatselijke politieke belangen. Ook wordt de politiecultuur gezien als oorzaak van veelvuldige inbreuken op formele regels voor het politiewerk, het tegenwerken van de leiding, het zich onttrekken aan eisen van verantwoording onder meer door het gebruik van de doofpot ('*the blue wall of silence*'), onvoldoende inzet van

medewerkers, vrouwonvriendelijkheid, onheuse bejegening van burgers, een negatieve behandeling van leden van etnische minderheidsgroeperingen, en verzet op de werkvloer tegen vernieuwingen in werkwijzen en organisatie (McLaughlin, 2007: 56).

Empirische kanttekeningen

Net zoals een specifieke cultuur bij de politie vaak wordt opgevat als een vanzelfsprekende waarheid, zo wordt ook, en vaak bijna in één adem, het bestaan van deze cultuur genuanceerd en van kritische kanttekeningen voorzien. Ook al lijkt dit soms een ritueel, de mogelijke kritiekpunten zijn er niet minder zwaarwegend om.

Ten eerste kleeft aan de gedachte van een politiecultuur een pretentie van universaliteit. De politiecultuur zou, afgezien van enkele nuanceverschillen, een constante zijn over tijd en plaats. Vaak wordt dit universele karakter in verband gebracht met de aard van het politiewerk dat op verschillende locaties en momenten op hoofdpunten zou overeenstemmen (Chan, 1997: 45-46; Paoline, 2003; Punch, Tieleman en Van den Berg, 1999; Reiner, 2000). In het verlengde hiervan wordt de politiecultuur vaak als tamelijk statisch opgevat.

De cultuur van de politie wordt bovendien vaak ten onrechte als min of meer homogeen opgevat, waarbij er onvoldoende oog is voor de culturele diversiteit binnen en tussen politieorganisaties. De politiecultuur wordt vaak ook voorgesteld als coherent en sterk geïntegreerd, waarbij de nadruk ligt op consensus (Herbert, 1998; Manning, 2007). In vergelijkbaar verband spreekt Archer (1988) van een 'mythe van de culturele integratie', die zich ook hier soms lijkt te manifesteren.

Er zijn echter ook uitzonderingen waarbij meer oog is voor de diversiteit. Klassiek is de studie van Wilson (1968) waarbij politieorganisaties worden ingedeeld naar hun stijl van werken ('*watchmanstyle*', '*legalistic style*' en '*service-oriented style*'), een indeling die wijst op verschillen in organisatiecultuur. In de bekende studie van Reuss-Ianni (1983) wordt onderscheid gemaakt tussen twee in toenemende mate conflicterende subculturen binnen politieorganisaties. De eerste subcultuur zou vooral worden aangetroffen onder uitvoerende politiemensen ('*street cop culture*'). Deze subcultuur kent grote waarde toe aan directe actie en kenmerkt zich door achterdocht, afstand tot de buitenwereld, solidariteit tussen collega's, mannelijkheidcultus en anti-intellectueel pragmatisme. Vanwege de groeiende oriëntatie van de leiding op managementvraagstukken, de grotere noodzaak van externe verantwoording en de toenemende politieke gevoeligheid van de politie zou de leiding steeds meer een eigen subcultuur ('*management cop culture*') ontwikkelen, die in vele opzichten verschilt van die van de werkvloer. Voor de leiding wordt het referentiekader steeds meer bepaald door beleidsprocessen, politieke verhoudingen en de noodzaak van een goede relatie met bestuur, politici en massamedia. In de ogen van uitvoerende politiemensen pleegt de leiding zo verraad aan de onderlinge solidariteit, staat zij daarmee te ver af van het eigenlijke werk en wordt zij om die reden gewantrouwd. Onder meer Herbert (1998) meent dat hiermee het onderscheid tussen leiding en uitvoerders binnen de politie wordt overdreven. Ter nadere nuancering heeft onder meer Braun (1999) voorgesteld binnen de politie drie subculturen te onderscheiden, waarbij ook aan het middenkader een eigen subcultuur wordt toegeschreven.

De differentiatie in werkstijlen wordt ook gezocht op individueel niveau. Op basis van de vraag hoe politiemensen omgaan met beschikbare dwangmiddelen en de mate waarin zij oog hebben voor de moeilijke omstandigheden waarin burgers kunnen verkeren, maakt Muir (1977) onderscheid tussen vier politiestijlen ('*avoiders*', '*reciprocators*', '*enforcers*' en '*professionals*'). Latere onderzoeken onder wijkagenten leveren indelingen op in werkstijlen die hier nauw bij aansluiten (Mastrofski, Willis & Snipes, 2002; Terpstra, 2008).

Mede onder invloed van postmodernistische opvattingen bestaat de neiging hedendaagse culturen op te vatten als gefragmenteerd, vloeiend en tegenstrijdig (Friedland en Mohr, 2004; Archer, 1988). Zo ver komt het in de politiewetenschappen niet. Ondanks alle verschillen die empirische onderzoeken

telkens weer laten zien, lijkt de overheersende opvatting toch te zijn dat, zoals Reiner (2000: 106) het noemt, de politie in alle liberale democratieën één ‘typisch cultureel patroon’ kent, een opvatting die in wat andere bewoordingen ook naar voren wordt gebracht door onder anderen Punch, Tieleman en Van den Berg (1999) en Paoline (2003). Ondanks alle aandacht voor diversiteit wordt vaak toch uitgegaan van één universele en homogene basiscultuur in de politie.

Het begrip politiecultuur zoals het meestal in de politiestudies wordt gehanteerd, richt zich vooral op het meest zichtbare en traditionele deel van de politie, namelijk de surveillancediensten (Foster, 2003). Het steeds belangrijker wordende bureauwerk achter de pc komt in de schets van de politiecultuur nauwelijks aan bod. De minder zichtbare of moeilijker toegankelijke delen van de politieorganisatie komen er in de literatuur over politiecultuur bekaaid af. Dat geldt ook voor de nieuwe beroepsgroepen binnen de politie (zoals informatieanalisten). In die zin reproduceert de literatuur over politiecultuur de verheerlijking van de ‘*street-level hero*’ (Manning, 2007: 58-59) die in die cultuur een centrale plaats inneemt.

De wijze waarop de cultuur binnen de politie wordt beschreven, besteedt hoofdzakelijk aandacht aan de negatieve kanten van de dagelijkse politiepraktijk. De energie en moeite die politiemensen vaak besteden aan het telkens weer ondersteunen van voor hun omgeving lastige burgers, blijft daarbij in veel gevallen onderbelicht (Manning, 2007: 62). De nadruk op het cynisme in de politiecultuur onttrekt ten onrechte aan het beeld dat vele politiemensen een grote betrokkenheid tonen bij de problemen van burgers en dat morele overwegingen vaak in hun werk een centrale plaats innemen (Van Beers, 2000; Muir, 1977; Herbert, 1996; Terpstra, 2008).

De vraag komt op of het overheersende beeld van de politiecultuur niet vooral is gebaseerd op de politie van de jaren zestig en zeventig en daarmee niet achterhaald is. In hoeverre hebben veranderingen in de aard van het politiewerk, het gebruik van nieuwe technologieën, de komst of getalsmatige groei van nieuwe categorieën medewerkers binnen de politie (vrouwen, leden van minderheidsgroeperingen, homo’s, hoger (universitair) opgeleiden en mensen met andere culturele achtergronden), de grotere aandacht voor samenwerking met burgers en andere organisaties, de vestiging van nieuwe werkwijzen en opvattingen (als slachtofferhulp of gebiedsgebonden werk) tot veranderingen geleid binnen de cultuur van deze organisatie (Punch, Tieleman en Van den Berg, 1999; Paoline, 2003; Punch, 2007; Sklansky, 2007; Loftus, 2008)? Voor zover hierover informatie beschikbaar is, zijn de resultaten niet duidelijk of tegenstrijdig. Volgens sommigen zijn de veranderingen in de politiecultuur minder groot dan op grond van de genoemde veranderingen verwacht kan worden (Foster, 2003).

In het verlengde hiervan is ook onduidelijk in hoeverre het dominante beeld van de politiecultuur (vooral afkomstig uit Amerikaanse en in mindere mate Engelse studies) van toepassing is op de Nederlandse situatie. Het boek van Westley, de studie waar het allemaal mee begon, gaf mij bij lezing anno 2008 het gevoel dat het gaat over de politie van bijna een andere planeet. Nederlandse onderzoeken over de dagelijkse politiepraktijk zoals Van der Torre (1999) of Terpstra (2008) geven een heel andere beeld dan wat Westley aantrof in 1949 in Gary: minder star en bureaucratisch, meer betrokken bij de problemen van burgers, meer open voor opvattingen van buiten, minder gefixeerd op de toepassing van dwangmiddelen en minder geplaagd door verschijnselen als corruptie, diepgeworteld en soms openlijk racisme, machoverschijnselen en bedenkelijke vermenging van politiewerk en politieke belangen dan in de V.S. van 1949.

Probleem is dat er, ook in Nederland, een gebrek is aan gerichte studies naar de culturele kant van politiewerk. Voor zover er onderzoeksmatig over gepubliceerd wordt, betreft het in Nederland vaak ‘bijvangst’ van onderzoek dat op andere, vaak meer praktische of beleidsgerichte vragen is gericht. Theoretische vragen komen daarbij vaak slechts zijdelings aan bod. Onderzoekers hebben soms de neiging (net als veel politiemensen) het specifieke van de politiecultuur te benadrukken, zonder dat duidelijk is waar dat empirisch op is gebaseerd (Foster, 2003). Vergelijkingsstudies waarin wordt nagegaan in hoeverre en op welke punten de politiecultuur verschilt van die van andere verwante

organisaties (als brandweer, leger, marechaussee of ambulancevervoer) ontbreken. Onduidelijk is ook in hoeverre deze cultuur organisatiegebonden is of uitkomst van een selectie van werknemers met een bepaalde culturele herkomst. Daarmee hangt de claim van een specifieke beroeps- of organisatiecultuur empirisch gezien in het luchtledige.

Daar komt bij dat de kwaliteit van het onderzoek op dit terrein soms tekortschiet. Dat geldt zelfs voor de klassiekers, die desondanks keer op keer worden aangehaald. Met één voorbeeld wordt hier volstaan. De vaak geciteerde conclusie van Reuss-Ianni (1983) dat binnen de politie twee concurrerende culturen bestaan, volgt strikt genomen niet uit haar onderzoek. Zij heeft slechts onderzoek gedaan onder ‘*street cops*’. Daar leeft volgens haar studie het beeld (misschien wel vooroordeel) dat de leiding er een eigen cultuur op na houdt. Of dat inderdaad zo is, blijft echter de vraag en kan op basis van haar materiaal niet worden geconcludeerd, hoe waarschijnlijk dit ook moge klinken.

Concluderend, ondanks de centrale plaats die het begrip politiecultuur inneemt binnen de politiestudies is de empirische betekenis hiervan onduidelijk. Omdat vaak weinig oog is voor de complexiteit en diversiteit van de culturele aspecten van de politie, dreigt een karikatuur te ontstaan (Manning, 2007: 59, 73, Terril, Paoline en Manning, 2003; Van der Torre, 2007). Terecht constateert Chan (1997: 63) dat het begrip politiecultuur op deze wijze zowel alles, als niets dreigt te verklaren. Terwijl de status ervan onduidelijk is, worden toch de meest uiteenlopende verschijnselen bij de politie ermee in verband gebracht.

Theoretische kanttekeningen

Niet alleen in empirische, maar ook in theoretische zin roept de wijze waarop het begrip politiecultuur meestal wordt opgevat, vragen op. Centraal element in de standaardopvatting over politiecultuur is dat deze wordt gezien als afgeleide van de eisen die het politiewerk met zich meebrengt (Chan, 1997: 45). Het gaat daarbij, soms expliciet, vaak meer impliciet, om een eenvoudig stress-copingmodel. Hierbij wordt politiecultuur opgevat als copingmechanisme voor politiemensen in antwoord op de spanningen en problemen die hun werk met zich meebrengt: ‘*Cop culture has developed as a patterned set of understandings that help officers cope with and adjust to the pressures and tensions confronting the police*’ (Reiner, 2000: 87).

Deze opvatting is vooral uitgewerkt door Paoline (2003). De spanningen waarmee politiemensen in hun werk te maken hebben, komen in zijn opvatting zowel van buitenaf (in de vorm van dreigend gevaar) als vanuit de eigen organisatie (vooral in samenhang met de wijze van leidinggeven en de inherente ambiguïteit van de politierol). De politiecultuur biedt politiemensen antwoorden op deze spanningen. Deze worden binnen de politie van generatie op generatie doorgegeven. Op deze wijze opgevat is de politiecultuur nauw verbonden met een ander verschijnsel dat in veel onderzoek naar voren komt, namelijk de grote autonomie die politiemensen in hun werk hebben.

De gedachte dat de politiecultuur moet worden gezien als copingmechanisme in antwoord op de eisen van het werk, heeft twee belangrijke gevolgen. Ten eerste verklaart zij waarom de politiecultuur door veel auteurs als een (in belangrijke mate) universeel verschijnsel wordt opgevat. Omdat er vanuit wordt gegaan dat in de kern het politiewerk universeel is, zou dit ook gelden voor de politiecultuur. Ten tweede kan zij verklaren waarom de politiecultuur zo hardnekkig is. Het zou immers een min of meer rationeel antwoord (Chan, 1997: 46-47) zijn op universele kenmerken van het politiewerk. Tegelijk geeft dit aan waarom pessimisme overheerst over de veranderbaarheid van deze cultuur.

Hoe waarschijnlijk de gedachte van politiecultuur als copingstrategie ook moge lijken, zij is verre van onproblematisch. Ten eerste is hier sprake van een vorm van, wat Archer (1988) noemt ‘opwaarts conflationisme’, waarbij culturele verschijnselen worden beschouwd als afgeleiden van een min of meer objectieve ‘*social exterior*’, zoals Friedland en Mohr (2004) het noemen. Niet alleen is dat een beperkte visie op het ontstaan en de ontwikkeling van cultuur, het is ook een miskennis van de

relatieve autonomie van (politie)cultuur. De omgeving van de politie is niet alleen van zichzelf vol risico's en dreiging, maar is dat mede omdat deze vanuit de politie zo wordt gedefinieerd. De politiecultuur is niet slechts een gevolg van gegeven structurele kenmerken van het politiewerk, maar bepaalt deze evenzeer. In een proces van institutionalisering krijgt deze sociale constructie van de omgeving van de politie op den duur een verobjectiveerd karakter (vgl. Berger en Luckman, 1971).

Daarnaast lijdt de coping-stressopvatting over politiecultuur aan problemen die eigen zijn aan functionalistische analyses (vgl. Chan, 1997: 46-47). De verklaring van een verschijnsel (i.c. politiecultuur) wordt gezocht in de positieve bijdrage die het levert aan het voortbestaan van een sociaal systeem. Daarmee is sprake van een cirkelredenering en zijn het ontstaan, verandering en diversiteit van deze cultuur nog niet verklaard.

Ondanks het feit dat met termen als copingstrategieën de suggestie wordt gewekt van een actieve rol van politiemensen in de (re)productie van politiecultuur, vervullen zij in deze opvatting uiteindelijk een passieve rol (Cockcroft, 2007). Het gewicht van de structurele kenmerken van politiewerk bepalen in deze opvatting uiteindelijk de aanwezigheid en inhoud van deze cultuur die in vrijwel ongewijzigde vorm zou worden doorgegeven van de ene op de andere generatie politiemensen.

Deze opvatting over politiecultuur houdt onvoldoende rekening met het tegenstrijdige, veranderlijke en situatie-specifieke karakter van de eisen aan politiewerk. Op basis hiervan is dan ook nauwelijks te verwachten dat politiecultuur een homogeen en consistent verschijnsel is. In gevallen dat wel oog is voor de tegenstrijdige eisen die aan politiemensen worden gesteld (zoals bij Skolnick, 1966), worden de consequenties daarvan voor de politiecultuur onvoldoende doordacht.

Intermezzo: kantinecultuur, habitus en stijlen

Een deel van de genoemde kritiepunten is, zij het soms in andere bewoordingen en vanuit een ander kader, ook door andere auteurs al eens naar voren gebracht. Daarbij zijn verschillende oplossingen gesuggereerd om de gesignaleerde theoretische en conceptuele problemen (deels) op te lossen. Op drie hiervan wordt hier kort ingegaan.

Politiekantinecultuur

In navolging van Shearing en Ericson (1991) plaatst Waddington (1999) vraagtekens bij de veronderstelling dat het gedrag van politiemensen in belangrijke mate voortvloeit uit hun politiecultuur. Eerst genoemden wijzen erop dat cultuur vaak ten onrechte als 'regelmachine' van menselijk gedrag wordt opgevat. In hun optiek is de relatie tussen cultuur en gedrag complex en tegenstrijdig, waarbij mensen actief, aan de hand van onder meer verhalen, orde scheppen in hun gedrag en omgeving. In het verlengde hiervan meent Waddington dat het standaardbeeld van politiecultuur weinig van het gedrag van politiemensen verklaart. Onderzoekers zouden te veel verschijnselen willen toeschrijven aan een homogene politiecultuur. Gedrag, ook van politiemensen, vloeit niet voort uit algemene regels, maar is eerder situatie-specifiek, aldus Waddington.

Wat onderzoekers vaak aanzien voor politiecultuur, bestaat volgens Waddington vooral uit verhalen die politiemensen onderling uitwisselen als reactie op hun werk en waarmee zij hun ervaringen ordenen. Daarmee draait Waddington de met het begrip politiecultuur veronderstelde relatie tussen cultuur en gedrag om (vgl. Cockcroft, 2007; Manning, 2007). De in veel studies beschreven politiecultuur is volgens hem in werkelijkheid een 'politiekantinecultuur' bestaande uit verhalen en anekdotes over het werk die politiemensen achteraf met elkaar delen. Deze cultuur vormt een reactie op kernproblemen in het politiewerk en is niet zozeer een handleiding voor politiemensen over hoe zich te gedragen.

De door Waddington geïntroduceerde term kantinecultuur geeft aan dat de politiecultuur meerdere lagen kent. De relaties tussen wat politiemensen (onderling of aan onderzoekers) vertellen en wat zij in de praktijk op straat doen, is verre van eenduidig. Tegelijk roept de analyse van Waddington vragen

op. Onduidelijk blijft in hoeverre het functioneren van de politie mag worden gezien als gevolg van een politiecultuur. In die zin is de conceptuele verfijning die Waddington aanbrengt ook een theoretische verschraling.

Veld en habitus

Ook in de optiek van Chan (1997) kleven aan het begrip politiecultuur zoals dat meestal wordt gehanteerd, bezwaren. Er is onvoldoende besef van diversiteit en differentiatie, politiemensen worden gezien als passief, de politiecultuur wordt te geïsoleerd bekeken ten opzichte van de omgeving en er is weinig ruimte voor culturele verandering. Voor Chan is dit geen reden het concept af te danken, wel om het theoretisch beter te funderen. Zij sluit daarbij aan bij het onderscheid van Bourdieu (1986) tussen 'veld' en 'habitus'. Op basis van haar onderzoek in Australië naar de wijze waarop de politie omgaat met de eisen van een (groeierende) multiculturele samenleving maakt zij onderscheid tussen vier dimensies binnen de politiecultuur als 'politielennis'. Zij benadrukt de actieve bijdrage die politiemensen leveren aan de ontwikkeling, instandhouding, wijziging en versterking van de 'culturele kennis' en institutionele praktijken binnen de politie.

Zonder hier in detail verder in te gaan op haar analyse, zijn bij haar benadering drie kritische kanttekeningen te plaatsen. Ten eerste is door Herbert (1998: 351) terecht opgemerkt dat het begrippenapparaat van Bourdieu vaag is. Het begrip habitus heeft volgens hem wel een 'sterke intuïtieve aantrekkingskracht', maar het is niet duidelijk hoe de contouren ervan zouden moeten worden omschreven. Terecht ook wijst Herbert erop dat het begrip habitus een hoge mate van coherentie en stabiliteit suggereert, ook in de politiecultuur.

Ten tweede, en bij dit laatste aansluitend, geeft Chan een sterk cognitieve en daarmee tamelijk rationele, maar beperkte invulling van het begrip politiecultuur.

Ten derde probeert Chan het belang van de politiecultuur bij de analyse van veranderingen te nuanceren. Zij meent dat onderzoekers vaak te veel nadruk leggen op de betekenis van politiecultuur, waarbij zij de betekenis van het 'veld' zouden verwaarlozen. Uiteindelijk leidt deze analyse van Chan echter tot wat Archer (1988) noemt een vorm van conflationisme, een visie op politiecultuur waarbij deze slechts als verlengstuk van structurele ('veld'-)kenmerken van de politie wordt gezien. De relatieve autonomie van politiecultuur verdwijnt daarmee uit het zicht, ondanks de door haar benadrukte actieve inbreng van actoren. Weliswaar zegt zij het begrip politiecultuur te willen handhaven, maar de grote aandacht voor structurele omstandigheden en de beperkte, cognitieve invulling van het begrip politiecultuur maken uiteindelijk dat het culturele in haar analyse vervluchtigt.

Stijlen in het politiewerk

Een meer pragmatische, veelal empirisch geïnspireerde 'oplossing' voor de problemen met het begrip politiecultuur, bestaat eruit dat in de uitvoering van het politiewerk verschillende 'stijlen' worden onderscheiden. De criteria om deze stijlen te onderscheiden, lopen sterk uiteen (vgl. Mastrofski, Willis en Snipes, 2002; Muir, 1977; Terpstra, 2008; Van der Torre, 1999).

Deze benaderingswijze biedt verschillende voordelen. Ten eerste is de empirische basis hier duidelijker dan bijvoorbeeld bij de analyses van Waddington en Chan. Bovendien is op deze wijze meer oog voor de diversiteit in de culturele aspecten van politiewerk en voor de actieve inbreng die politiemensen hierbij hebben.

Theoretisch roept de beschrijving van het politiewerk in termen van stijlen echter vragen op die juist bij een discussie over politiecultuur relevant zijn. Zo is onduidelijk hoe de relatie tussen de grote diversiteit aan stijlen en de gedachte van één (overkoepelende of onderliggende) politiecultuur moet worden gezien. In veel gevallen lijkt het concept van (werk)stijlen bij de politie bijna als individueel kenmerk te worden beschouwd, hetgeen de vraag opwerpt hoe de overeenkomsten in stijlen bij verschillen in tijd en plaats dan kunnen worden begrepen. Zoals Waddington (1999: 290) terecht opmerkt, dreigt met deze aandacht voor diversiteit en individuele variatie de gedachte van een politiecultuur zelfs helemaal uit beeld te verdwijnen, zonder dat dit in deze literatuur als zodanig aan de orde wordt gesteld of wordt geproblematiseerd.

Politicultuur en de structuratie van politiepraktijken

De conclusie kan niet anders zijn dan dat het wonderlijk is gesteld met het begrip politicultuur. Enerzijds is het een centraal begrip in het onderzoek naar het functioneren van de politie, waarover de afgelopen decennia veel is gepubliceerd. Anderzijds is onduidelijk wat de waarde van dit concept is. Dat betekent niet dat het begrip politicultuur kan worden vergeten, wel dat het slechts zinvol is als algemeen, attenderend concept.

De wijze waarop het begrip politicultuur de afgelopen decennia is gebruikt, biedt in empirische en theoretische zin te weinig houvast en is onvoldoende uitgewerkt voor verdere studie naar culturele aspecten van politiewerk en -organisatie. Om beter zicht te krijgen op de cognitieve, morele en symbolische aspecten van de politie is niet alleen meer en gericht empirisch onderzoek nodig, maar vooral ook een adequaat theoretisch kader. Hier kan slechts in grote lijnen een dergelijk kader worden geschetst. Dat gebeurt hier in de vorm van vier uitgangspunten die bij de analyse van culturele aspecten van politiewerk en -organisatie van belang zijn. Zonder dat dat hier verder kan worden uitgewerkt, wordt daartoe aangesloten bij de structuratietheorie van Giddens (1984), de uitwerking die daarvan eerder is gegeven ten behoeve van de analyse van (veranderingen in) de uitvoering van overheidsbeleid (Terpstra en Havinga, 1999) en de gedachte van Herbert (1998) over verschillende vormen van normatieve orde binnen de politie. In plaats dat politicultuur wordt opgevat als een algemeen, homogeen en statisch verschijnsel, wordt het daarmee geplaatst in de dynamiek van de structuratie van politiepraktijken.

De vier uitgangspunten hebben achtereenvolgens betrekking op: de actieve inbreng van politiemensen bij hun cultuur, de niet alleen cognitieve invulling van dit begrip, de relatie tussen politicultuur en omgeving, en de complexiteit en het conflictueuze karakter van politicultuur.

a. Van groot belang is dat politicultuur niet alleen wordt opgevat als 'objectief gegeven' (een 'sociaal feit') dat politiemensen (en burgers) slechts overkomt. Aan de totstandbrenging, instandhouding en verandering zijn zij actief betrokken. Dat betekent dat niet kan worden uitgegaan van een a priori waardenconsensus (zoals in de sociologie van Parsons gebeurde) of van een gedachte van de 'samenleving als tekst' (zoals onder invloed van Foucault in de jaren tachtig wel werd gepropageerd). In beide gevallen is sprake van een 'overgesocialiseerd mensbeeld' (Wrong, 1961) of van politiemensen die als '*cultural dope*' de cultuur hebben opgezogen (Garfinkel, 1967). De grote autonomie van politiemensen en de in vele studies geconstateerde variëteit in werkopvattingen en de wijze waarop zij hun werk doen, wijzen op een actieve inbreng van politiemensen zelf (Cockcroft, 2007). Zij zijn actief bezig hun werk, omgeving en de problemen die zich daarin voordoen te interpreteren en daarbij uiteenlopende interpretatieschema's en regels in te zetten (Herbert, 1998). Zonder de actieve inbreng van politiemensen zijn de diversiteit en verandering in politicultuur moeilijk te begrijpen. Immers, '*actors could have acted otherwise*', zoals Giddens het uitdrukt, en dat geldt zeker voor politiemensen gegeven hun grote autonomie. Tegelijk kan voor betrokkenen cultuur een zelfstandig, verobjectiveerd karakter krijgen, waarbij het karakter van een sociale constructie uit het geheugen verdwijnt. Dit kan mede de hardnekkigheid van politiepraktijken en tradities verklaren. Bovendien, ook al is sprake van kundige en bekwame mensen in de politiepraktijk (die 'weten' waar zij mee bezig zijn), dat wil nog niet zeggen dat hun handelen altijd de door hen beoogde en gekende resultaten heeft. Dit schijnbaar tegenstrijdige karakter van de politicultuur keert terug in wat Giddens (1984) noemt de dualiteit van structuur.

b. Ten tweede, onder invloed van de opkomst van de culturele studies en de in dezelfde periode groeiende afkeer van de Parsoniaanse gelijkstelling van cultuur met waardenconsensus heeft cultuur in de sociale wetenschappen steeds meer een cognitieve invulling gekregen. In het werk van Archer (1988) bijvoorbeeld staat het zogenaamde culturele systeem voor een wereld van 'ideeën' waarbij het eerder gaat om logica dan om sociale verhoudingen. Deze ontwikkeling heeft zich ook, in veel beperktere mate, voorgedaan in het onderzoek naar politicultuur. Een voorbeeld hiervan is de analyse van Chan (1997) die politicultuur vooral opvat als 'politiekennis'.

Cultuur beperkt zich echter niet tot cognitieve aspecten. Politiecultuur bestaat inderdaad deels uit interpretatieschema's die op verschillende niveaus van de politiepraktijk kunnen worden ingezet. Even belangrijk echter zijn de normatieve, morele en symbolische aspecten van politiecultuur (vgl. Herbert, 1998). Tegelijk is het belangrijk, onder meer Shearing en Ericson (1991) en Waddington (1999) hebben hierop gewezen, om de verhouding tussen politiepraktijk en politiecultuur niet als een rechtstreekse relatie voor te stellen, waarbij de praktijk simpelweg zou voortvloeien uit als culturele regels. Ook hier geldt dat actoren reflexief zijn, waardoor deze relatie ook andersom kan liggen (zoals Waddington beschrijft in het geval van de politiekantinedcultuur).

Een cognitieve invulling suggereert ten onrechte dat politiecultuur uitgekristalliseerd en sterk geëxpliciteerd is. Dat is echter slechts deels het geval. Sociale regels kunnen toepassen wil nog niet zeggen dat mensen in staat zijn deze expliciet te verwoorden. Een competente politieman of -vrouw (dat wil zeggen kundig en bekwaam volgens de regels en schema's van de politiecultuur) kan in de praktijk aan alle eisen van de politiecultuur voldoen zonder ook in staat te zijn de betreffende regels of eisen te verwoorden of zelfs uit te leggen hoe en waarom hij of zij op een bepaalde wijze op straat optreedt. Dat geeft overigens tegelijk een belangrijke beperking aan van onderzoek naar de culturele aspecten van politiepraktijken door middel van op verbale en reflexieve capaciteiten gestoelde onderzoeksmethoden als interviews. Onderzoek naar politiecultuur zonder observaties en etnografische component is dan ook moeilijk denkbaar.

c. Ten derde, zoals ook Chan (1997) heeft aangegeven, moet de cultuur van de politie worden geplaatst tegen de achtergrond van de sociale, culturele, politieke, bestuurlijke en juridische omgeving waarbinnen de politie opereert. Te vaak wordt politiecultuur als min of meer geïsoleerd, organisatie-intern verschijnsel beschouwd. Naarmate de politieorganisatie meer open staat voor invloeden vanuit de omgeving, des te meer is deze visie op politiecultuur een anachronisme. De structuratietheorie volgend kan er vanuit worden gegaan dat de omgeving waarin politiemensen opereren, deels bestaat uit de (on)bedoelde effecten van eerder politiehandelen én functioneert als de deels ongekende condities van hun handelen. In deze zin is de politiepraktijk zowel medium als uitkomst van het handelen van politiemensen. De omgeving biedt politiemensen de interpretatieschema's, regels en hulpbronnen aan voor hun handelen. Deze drie elementen corresponderen met drie dimensies in de politiepraktijk, namelijk als zinvolle communicatie, morele interactie en machtsrelatie. Bovendien verwijzen zij naar drie dimensies in de structuur van de omgeving van de politie, namelijk de zingevingsorde, legitimiteitsorde en heerschappij-orde waarbinnen de politie haar werk moet doen. De omgevingsafhankelijke ongelijke verdeling en beschikbaarheid van interpretatieschema's, regels en hulpbronnen lijkt van belang om culturele differentiatie binnen de politie (deels) te kunnen verklaren (zie onder meer Manning, 2007).

d. In het voorgaande is geconstateerd dat analyses van politiecultuur vaak gepaard gaan met een suggestie van consensus, coherentie en een hoge integratie. Beter lijkt het ervan uit te gaan dat de politiecultuur een sterke interne differentiatie kent en in onderzoek de aandacht te richten op fragmentatie, variëteit en conflict. Herbert (1998) laat zien dat binnen de politie uiteenlopende vormen van normatieve orde bestaan die in combinatie en afzonderlijk kunnen leiden tot spanningen en conflicten:

'... police organizations are sites of ongoing political struggles over how to define and trumpet different normative orders, struggles that fundamentally shape the daily practices of officers, the overall orientations of departments, and the state of police-community relations.'

Zoals dit citaat van Herbert al aangeeft, gaat het hierbij niet alleen om normatieve, maar ook cognitieve orde. Met andere woorden, binnen en buiten de politie lopen de opvattingen uiteen over zowel de vraag 'wat is hier aan de hand?', als de vraag 'hoe moet hier worden gehandeld?' Beide kunnen aanleiding geven tot conflicten.

Het gefragmenteerde en tegenstrijdige karakter van de politiecultuur kan verschillende achtergronden hebben. Ten eerste kan het samenhangen met de ambiguïteit of gebrekkige eenduidigheid over de taken en opdracht van de politie. De kernonderdelen van de maatschappelijke opdracht van de politie staan in een inherente spanning tot elkaar (Terpstra, 2009). Klassiek in dit verband is de analyse van Skolnick (1966) over de moeilijke verenigbaarheid van de eisen van legitimiteit en efficiëntie die aan de politie worden gesteld.

Politiemensen staan in hun werk voor de opgave cognitieve, normatieve en symbolische antwoorden te vinden op deze en andere tegenstrijdige eisen (vgl. Manning, 2007: 77).

Ten tweede zijn de culturele diversiteit en conflicten vermoedelijk mede te herleiden tot het feit dat uiteenlopende groepen (burgers, bestuurders, massamedia) verschillende belangen hebben bij politie en politieoptreden en daarbij elk hun eigen, soms onderling strijdige regels en interpretatieschema's naar voren brengen. Zij proberen elk hun visie en wensen op de agenda te zetten en als 'geldig' geaccepteerd te krijgen. Dit verwijst naar de samenhang tussen culturele diversiteit/conflicten en de verdeling van hulpbronnen. Welke partij, binnen en buiten de politie, heeft de meeste middelen om bepaalde interpretaties en regels te laten domineren? Welke partijen hebben bovendien mogelijkheden macht en invloed te weerstaan, zich af te schermen en hun eigen weg te gaan? Complex is de analyse vooral ook omdat het bezit van bepaalde culturele middelen een bron kan zijn van macht en invloed.

Ten derde moet op basis van de Culturele Theorie van Douglas (1982) en Wildavsky (1987) ervan worden uitgegaan dat politiecultuur onvermijdelijk conflictueus is omdat culturen hun betekenis ontleenen aan tegenstellingen. Op grond van dit zogenaamde 'noodzakelijkheidstheorema' (Wildavsky, 1987: 7) kan worden verwacht dat de politiecultuur een inherente spanning kent tussen meer hiërarchische, egalitaire, individualistische en fatalistische elementen, al was het maar om tot een duidelijke identiteit van politie en politiemedewerker te kunnen komen. Verwacht mag worden dat als de behoefte tot profilering van de eigenheid van de politie sterker wordt (bijvoorbeeld onder politieke druk om 'hard' op te treden), deze culturele spanningen zullen toenemen. Deze spanningen kunnen ook optreden tussen verschillende groepen en locaties. Zo kunnen in de politiekantinecultuur de meer hiërarchische aspecten van de relatie tussen politie en burger worden benadrukt, terwijl op straat de meer egalitaire of fatalistische aspecten meer aandacht kunnen krijgen.

Tot slot, de invulling van politieculturen kent weliswaar een grote mate van openheid en is mede afhankelijk van de actieve inbreng van politiemensen, toch kristalliseert zij zich uit rond bepaalde kernthema's die samenhangen met de maatschappelijke positie en opdracht van de politie. Ook hierin bestaat ruimte voor variatie en diversiteit. Herbert (1998) onderscheidt zes vormen van 'normatieve orde' binnen de politie (ontleend aan de waarden van wet, bureaucratie, avontuur/machismo, veiligheid, competentie en moraliteit). Deze maken het politiemensen mogelijk situaties waarmee zij te maken krijgen te interpreteren, te beoordelen en op grond daarvan te beslissen welke stappen wenselijk of noodzakelijk zijn. Herbert gaat ervan uit dat deze zes vormen van normatieve orde universeel zijn: '*... given that the police mandate is largely invariant from place to place (-), one can expect that these six orders will structure the subcultural world of officers across departments*' (1998: 362). Vergelijking met empirische informatie verzameld in Nederlands onderzoek naar de uitvoering van gebiedsgebonden politiewerk doet echter vermoeden dat deze normatieve zwaartepunten minder universeel zijn dan Herbert veronderstelt. Zo is in het Nederlandse wijkwerk het belang van (on)veiligheid voor het dagelijkse werk beperkt en kenmerken Nederlandse wijkagenten zich niet door overdreven machogedrag.

Tot slot

De voorgaande kritische verhandeling richtte zich op de betekenis en waarde van het begrip politiecultuur. Hoewel het hier slechts om één, zij het centraal, begrip gaat binnen de politiestudies, geeft deze analyse een indicatie van de huidige stand van zaken binnen het politieonderzoek. Dit onderzoeksterrein is de afgelopen jaren sterk gegroeid en heeft een belangrijke institutionalisering doorgemaakt. Tegelijk echter dragen het praktische karakter, het op korte termijn gerichte perspectief van veel politiestudies, maar ook het gebrek aan creativiteit en durf om van de routines af te wijken en een afkeer van abstractie en fundamentele vragen er aan bij dat veel onduidelijkheid en verwarring

blijven bestaan, ook over cruciale thema's op dit onderzoeksgebied. Empirische durf en theoretische creativiteit, naast betrokkenheid op ontwikkelingen en knelpunten in beleid en veld van de politiewereld zijn nodig om politiestudies ook inhoudelijk verder te brengen.

Literatuur

- Archer, M.S., *Culture and Agency. The place of culture in social theory*, Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
- Beers, P. van (ed.), *Frans Denkers' Moreelkompas van de politie*, Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2000.
- Berger, P.L., en Th. Luckmann, *The Social Construction of Reality: a treatise in the sociology of knowledge*, Harmondsworth: Penguin, 1971 (1966).
- Bittner, E., *The Functions of the Police in Modern Society. A review of background factors, current practices, and possible role models*, Cambridge (Mass.): Oelgeschlager, Gunn & Hain, 1970.
- Bourdieu, P., *Distinction. A social critique of the judgement of taste*, London: Routledge & Kegan Paul, 1986.
- Braun, D., *Sturingsperikelen in de politieorganisatie. Een verkennende antropologische studie*, Amsterdam: Vrije Universiteit, 1999 (diss.).
- Chan, J.B.L., *Changing Police Culture. Policing in a multicultural society*, Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- Cockcroft, T., Police culture(s): some definitional, methodological and analytical considerations, In: M. O'Neil, M. Marks en A.M. Singh (eds.), *Police Occupational Culture: New debates and directions*, Amsterdam: Elsevier JAI, 2007, pp. 85-102.
- Douglas, M., *In the Active Voice*, London: Routledge and Kegan Paul, 1982.
- Fijnaut, C.J.C.F., et al. (eds.), *Politie. Studies over haar werking en organisatie*, Deventer: Kluwer, 2007 (tweede druk).
- Foster, J., Police cultures, In: T. Newburn (ed.), *Handbook of Policing*, Cullompton: Willan, 2003, pp. 196-227.
- Friedland, R., en J. Mohr, The cultural turn in American sociology, in: R. Friedland en J. Mohr (eds.), *Matters of Culture: Cultural socio-logy in practice*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, pp. 1-68.
- Garfinkel, H., *Studies in Ethnomethodology*, Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1967.
- Giddens, A., *Profiles and Critiques in Social Theory*, London: The MacMillan Press, 1982.
- Giddens, A., *The Constitution of Society. Outline of the theory of structuration*, Cambridge: Polity Press, 1984.
- Herbert, S., Morality in law enforcement: chasing "bad guys" with the Los Angeles Police Department, *Law & Society Review*, 30(1996)4, 799-818.
- Herbert, S., Police subculture reconsidered, *Criminology*, 36(1998)2, 343-369.
- Jaschke, H.G., et al., *Perspectives of Police Science in Europe*, Bramshill: CEPOL, 2007.
- Loftus, B., Dominant culture interrupted: recognition, resentment and the politics of change in an English police force, *British Journal of Criminology*, 48(2008)6, 756-777.
- Manning, P.K., *Police Work: The Social Organization of Policing*, Cambridge: MIT Press, 1977.
- Manning, P.K., A dialectic of organizational and occupational culture, In: M. O'Neil, M. Marks en A.M. Singh (eds.), *Police Occupational Culture: New debates and directions*, Amsterdam: Elsevier JAI, 2007, pp. 47-83.
- Mastrofski, S.D., J.J. Willis, en J.B. Snipes, Styles of patrol in a com-

- munity policing context, In: M. Morash en J.K. Ford (eds.), *The Move to Community Policing. Making change happen*, Thousand Oaks: Sage Publications, 2002, pp. 81-111.
- McLaughlin, E., *The New Policing*, London: Sage Publications, 2007.
- Muir, W.K., *Police: Streetcorner Politicians*, Chicago: University of Chicago Press, 1977.
- Newburn, T. (ed.), *Handbook of Policing*, Cullompton: Willan, 2003.
- Paoline, E.A., Taking stock: toward a richer understanding of police culture, *Journal of Criminal Justice*, 31(2003)3, 199-214.
- Punch, M., Cops with honours: university education and police culture, In: M. O'Neil, M. Marks en A.M. Singh (eds.), *Police Occupational Culture: New debates and directions*, Amsterdam: Elsevier JAI, 2007, pp. 105-128.
- Punch, M., en T. Naylor, The police: a social service, *New Society*, 17(1973), No. 554, 358-361.
- Punch, M., P. Tieleman, A.H. van den Berg, Politiecultuur, In: C.J.C.F. Fijnaut, E.R. Muller, en U. Rosenthal (eds.), *Politie. Studies over haar werking en organisatie*, Alphen aan den Rijn: Samsom, 1999, pp. 263-281.
- Reiner, R. (2000), *The Politics of the Police*, Oxford University Press, Oxford (3d ed.).
- Reuss-Ianni, E., *Two Cultures of Policing. Street cops and management cops*, New Brunswick/London: Transaction Books, 1983.
- Rubinstein, J., *City Police*, New York: Farrar, Straus and Giroux, 1993 (1973).
- Shearing, C., en R. Ericson, Culture as figurative action, *British Journal of Sociology*, 42(1991)4, 481-506.
- Sklansky, D.A., Seeing blue: police reform, occupational culture, and cognitive burn-in, In: M. O'Neil, M. Marks en A.M. Singh (eds.), *Police Occupational Culture: New debates and directions*, Amsterdam: Elsevier JAI, 2007, pp. 19-45.
- Skolnick, J., *Justice without Trial. Law enforcement in democratic society*, New York: Wiley, 1966.
- Terpstra, J., *Wijkagenten en hun dagelijks werk, Een onderzoek naar de uitvoering van gebiedsgebonden politiewerk*, Den Haag/ Apeldoorn: Reed Business/Politie & Wetenschap, 2008.
- Terpstra, J., De maatschappelijke opdracht van de politie. Dwang, moraal, probleemgerichtheid en legitimiteit, In: B. van Stokkom, J. Terpstra en L. Gunther Moor (eds.), *De opdracht van de politie*, 2009 (te verschijnen).
- Terpstra, J., en T. Havinga, Uitvoering tussen traditie en management: structuratie en stijlen van beleidsuitvoering, In: W. Bakker en F. van Waarden (eds.), *Ruimte rond Regels. Stijlen van regulering en beleidsuitvoering vergeleken*, Amsterdam: Boom, 1999, pp. 40-67.
- Terril, W., E.A. Paoline en P.K. Manning, Police culture and coercion, *Criminology*, 41(2003)4, 1003-1034.
- Torre, E.J. van der, *Politiewerk. Politiestijlen, community policing, professionalisme*, Alphen aan den Rijn: Samsom, 1999.
- Torre, E.J. van der, Politiecultuur, In: C.J.C.F. Fijnaut et al. (eds.), *Politie. Studies over haar werking en organisatie*, Deventer: Kluwer, 2007 (2^e druk), pp. 495-522.
- Waddington, P.A.J., Police (canteen) sub-culture, *British Journal of Criminology*, 39(1999)2, 287-309.
- Westley, W.A., *Violence and the Police. A sociological study of law, custom, and morality*, Cambridge: MIT Press, 1970.
- Wildavsky, A., Choosing preferences by constructing institutions: a cultural theory of preference formation, *American Political Science Review*, 81(1987)1, 3-21.
- Wilson, J.Q., *Varieties of Police Behavior. The management of law and order in eight communities*, Cambridge (Mass.): Harvard University Press, 1968.
- Wrong, D.H., The Oversocialized Conception of Man in Modern Society, *American Sociological Review*, 26(1961)183-193.